

МАКЕДОНИЈА Е НАША, НО...***Кратка содржина***

По прогласувањето на независноста на Република Македонија во 1991 година нашата држава се соочува со еден навидум нелогичен проблем-неприфаќање на уставното име од страна на Република Грција. Нашите соседи тврдат дека користењето на името Република Македонија подразбира територијални претензии кон грчкиот регион Македонија. Понатаму слушаме тврдења дека имамае аспирации кон дел од грчкото културно и историско наследство, особено кон оној дел поврзан со антиката. Сето тоа наметна една потреба за проучување на гледиштата на грчките интелектуалци во минатото за античка Македонија, поточно дали секогаш Македонија и нејзиното античко минато било сметано за грчко. Исто така постојат интересни видувања на грчки политичари, дипломати и интелектуалци за населението во Македонија пред Првата светска Војна. Токму овие видувања се цел на овој прилог.

Проблемот што Грција го има со нашето име по прогласувањето на независноста на Република Македонија наметна потреба од пошироко истражување на грчките погледи за Македонија во минатото. Поточно дали секогаш грчките погледи биле во насока на тврдењата дека Македонија е една и секогаш била грчка. Исто така не треба да се заборават и тврдењата дека ние сме творба на Коминтерната или на Тито. Понатаму постојано го слушаме тврдењето дека ги крадеме грчката историја и културното наследство, особено оној дел кој е поврзан со античката историја. Тоа значи дека, на пример, античкото македонско минато секогаш било сметано за грчко од страна на Грците, посебно оние кои живееле во рамките на новата грчка држава по нејзината независност од 1830 година. Меѓутоа, ако се претпостави дека Македонија секогаш била грчка тогаш не би требало грчката држава сериозно да работи за придобивање на негрчкото население во османска Македонија, особено оној дел кој бил под јурисдикција на Цариградската Патријаршија. Сепак, кога ќе се направи една анализа на гореспоменатите прашања се забележува колизија на активностите и дилемите кои постоеле во минатото и тоа што сега се говори. Анализите покажуваат дека во минатото имало и подруги погледи.

Според сегашните грчките тврдења Македонија секогаш била сметана за грчка земја. Меѓутоа некои искази на видни грчки интелектуалци од 19 век покажуваат и подруги размислувања, кои можеби не биле во мнозинство во однос на оние кои мислеле дека Македонија е грчка. Тука би сакал да напоменам неколку такви размислувања. Еден грчки интелектуалец од времето кое претходело на грчкото востание и создавањето на современата грчка држава, Анастасиос Псалидас, пишувајќи за Македонија, нагласил: *Македонија е добро позната заради кралот Филип и неговиот син Александар Велики. Меѓутоа, сега, земјата е бедна, бидејќи е населена со беден народ. Таа е богата со жито, вино, свила, памук и други производи. Меѓутоа, знаењето целосно исчезна и нејзините жители се Бугари, Турци и малку Грци и Власи, кои дојдоа од Албанија.*¹ Во насока на овој поглед на Псалидас, грчкиот историчар Јоанис Колиопулос коментира дека не може со сигурност да се забележи дали оваа земја може да се смета дека припаѓа на националната територија.² Кога Големите сили побарале од тогашниот претседател на Грција, Јоанис Каподистријас да предложи посакувана и одбранбено способна граница помеѓу новата грчка држава во изградба и Османското царство, последниов ја предложил линијата Олимп-Мецово, со образложение: *Оваа линија, исто така, во минатото ја делела Грција од северните соседни земји. Во средниот век и во модерното време, Тесалија секогаш беше задржна како грчка, додека Македонија беше освоена од Словените и многу други раси.*³ Според Каподистријас оваа линија била добра за да раздвојување на двата народа, поточно држави, иако тој сметал дека истата е само за западниот дел на Грција, додека, според востанатите региони во Македонија на Грција би требало да и припадне и територијата јужно од линијата Олимп-Орфански залив, оставајќи и ги на Грција Негуш и Халкидик.⁴ Личниот секретар на познатиот грчки востанички водач Караискакис, Антимос Газис, во својот речник напишал дека Бугарија се нарекува поголемиот дел на Тракија и Македонија, како и цела Мизија до реката Дунав.⁵

¹ John S. Koliopoulos, The war over the identity and numbers of Greece, s Slav Macedonians, in: Peter Mackridge and Eleni Yannakakis (ed.) *Oureselves and others, The development of a Greek Macedonian cultural identity since 1912*, Oxford, 1997, p. 43

² исто

³ Ιοαννι Κολιοπουλου, Ιστορια της Ελλαδος απο το 1800, τ. Α, Θεσσαλονικη, 2000, σ.

⁴ Θανος Βερεμης-Γιαννης Κολιοπουλος, Ελλας, Η συγχρονη συνεχεια, απο το 1821 μεχρι σημερα, Καστανιωτη, Αθηνα, 2006, σ. 65

⁵ Βασιλης Κ. Γουναρης, Η Μακεδονια των Ελληνων: Απο διαφωτισμο εως τον Α Παγκοσμιο πολεμο; Μακεδονικες ταυτοτητες στο χρονο, Θεσσαλονικη, 2008, σ. 191

Гореспоменатите размислувања отвараат едно прашање околу толкувањето на минато на Македонија, особено античкото. Поточно дали секогаш во Грција, мислам на периодот по создавањето на современата грчка држава постоел обединет став дека античка Македонија била дел од грчката историја и културно наследство. Ако малку се направи анализа на ставовите на одредени грчки интелектуалци се доаѓа до интересни податоци. Според Димарас во Грција, во периодот по независноста, се сметало дека Грција е наследник на античкиот свет кој ги преживеал освојувачите како што биле Македонците, Римјаните, Византијците и Турците.⁶ Јаковос Михаилидис, пишувајќи за разликите околу дефинирањето на прашањето што опфаќа античкото наследство на современата грчка држава, нагласил: *историите на Македонија на Филип и Александар и на Византиската Империја беа сметани за туѓи, затоа што тие опфаќаа територии надвор од границите фиксирани во 1830 г.*⁷ Андонис Лијакос вели дека Грција воскреснала како митскиот Феникс откако била покорена од Македонците, Римјаните, Византијците и Турците.⁸ Ставрос Скринис пишувајќи за процесот на изградба на грчката нација забележал дека во седумдесеттите години на XIX век се менува ликот за античките Македонци кои наместо како освојувачи сега биле гледани како дел од грчкото минато.⁹ Василиос Гунарис пишува дека во периодот од 1853 до 1858 година Македонија и Александар конечно го добиле соодветното место во античката грчка историја.¹⁰ Христина Кулури во својата анализа за учебниците и наставните програми по историја и географија во Грција во периодот од 1834 до 1914 година забележала дека во седумдесеттите години на 19 век во текстовите во учебниците, Александар Велики не се појавувал како освојувач на Грција како што бил претставен во поранешните четива.¹¹ Доколку се направи одредена анализа на ставовите на видни грчки јавни дејци лесно може да се донесе заклучок за тоа како била третирана античка Македонија во првите години од грчката независност, поточно зошто Димарас, Михаилидис,

⁶ К.Θ. Δημαράς, *Ελληνικός ρωμαντισμός*, Ερμής, Αθήνα, 1982, σ. 339

⁷ Iakovos D. Michailidis, *The formation of Greek citizenship*, in: *Citizenship in historical perspective*, CLIO-HRES, Pisa, 2006 p. 158

⁸ Antonis Liakos, *Hellenism and the making of Modern Greece*, Time, language, space in: *Hellenism; culture, identity and ethnicity from antiquity to modernity*, Ashgate, London, 2008, p. 204

⁹ Stavros Skrinis, *Nation-State building process and cultural diversity: Greece* in: www.euratlas.com/Romiosyni-L/dirQ.html

¹⁰ Βασίλης Κ. Γουναρης, *Τα Βαλκάνια των Ελλήνων*, Επικεντρο, Θεσσαλονίκη, 2007, σ. 134

¹¹ Χριστίνα Κουλουρη, *Ιστορία και γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία 1834–1914*, Αθήνα, 1988, σ. 73

Лијакос, Гунарис, Кулури и Скринис го напишале погореспоменатото. Според Рудометов во периодот од 1794-1841 г. најмалку четиринаесет грчки интелектуалци сметале дека античките Македонци не биле дел од античкиот грчки свет.¹² Првиот ректор на Атинскиот универзитет, Константинос Схинас, во својот говор при отворањето на Универзитетот Отон нагласил дека Грција била под власта на Македонците, Римјаните и на Византијците¹³. Рудометов споменува дека при отворањето на Атинскиот универзитет двајца говорници забореле за *освојувачките Македонци*.¹⁴ Големiot грчки интелектуалец Николаос Сариполос при воведното предавање на атинскиот Универзитет на 21 октомври 1848 г. истакнале дека “по битката на Хајронеја голем пепел на ропството фрли темнина врз Грција.”¹⁵ Јаковос Ризос Нерулос, претседател на Атинското археолошко друштво, на состанокот на истото, одржано на атинскиот Акропол на 25 мај 1841, меѓу другото изјавил: *Битката се случи кај Хајронеа во која победи Филип, уништувајќи ја еленската слобода. Меѓутоа, Филип направи нешто пострашно, тој го создаде Александар*.¹⁶ Димарас забележал дека овој говор на Нерулос повеќе личел на оние на Демостен отколку на тоа што било познато во Грција.¹⁷ Еден врвен грчки интелектуалец, Георгиос Козакис-Типалдос дава интересна поделба на грчката историја. Според неговитевидувања од 1839 година грчкото минато можело да се подели на следниве периоди: 1. елински (до битката на Хајронеа); 2. Елино-македонски (од битката на Хајронеа до битката кај Кинокефало); 3. Елино-римски (од Кинокефало до Константин Велики); 4. Елиногрекоромејски (од Константин Велики до паѓањето на Цариград); 5. Елиноосманлиски (од паѓањето на Цариград до востанието од 1821 година) и 6. Новоелински (од почетокот на востанието па понатаму).¹⁸ Воочливо е, а тоа е поврзано со нашата тема, разликувањето на елинскиот од елиномакедонскиот период во грчката историја.

¹² V. Roudometof, *Invented tradition symbolic boundaries and national identity in Southeastern Europe: Greece and Serbia in comparative historical perspective (1830-1880)*, *East European Quarterly*, XXXII, N.4. Boulder, 1999, p. 431

¹³ Χριστινά Κουλουρη, *Ιστορία και...*, σ. 36

¹⁴ Victor Roudometof, *Nationalism, globalization and orthodoxy. The social origins of ethnic conflict in the Balkans*, Westport, 2001, p. 125, f. 3

¹⁵ Д. Литоксоу, *Измешана нација*. Скопје, 2006, с. 32

¹⁶ Yannis Hamilakis, *The nation and its ruins. Antiquity, archeology and national imagination in Greece*, Oxford University Press, 2007, p. 112

¹⁷ Κ.Θ. Δημαράς, *Κωνσταντίνος Παλαρρηγόπουλος*, *Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης*, Αθήνα, 1986, σ. 70

¹⁸ исто, s. 99-100

Кога ќе се прочитаат и анализираат горенаведениите примери логично се поставува прашањето како доаѓа до пресврт во ставовите на грчките интелектуалци по прашањето на античка Македонија и нејзино целосно инкорпорирање во грчкиот идентитет? Постојат два факта кои не можат да се одминат во објаснувањето за пресвртоот. Првиот е поврзан со еден грчки историчар. Константинос Папаригопулос, основоположникот на современата грчка историографија имал огромна улога во дефинирањето на античка Македонија како дел од грчката историја и наследство.¹⁹ Вториот фактор, кој можеби бил и поважен, а влијаел на првиот, била политиката. Кога ја споменав политиката неодминлив е говорот на Јоанис Колетис од 1844 г., кога за првпат некој грчки политичар ја промовирал Мегали идеја, која многу брзо ќе ги преокупира водечките грчки интелектуалци. Говорот на грчкиот политичар не можел да остане без влијание и врз нивното делување. Ова преоценување на античките Македонци, според некои научници дошло и од потребата за обезбедување на идејата за грчка обединетост во антиката, а Александар Македонски тоа им го обезбедувал.²⁰ Во таа насока интересен е следниов пример. За разлика од првиот ректор на Атинскиот Универзитет, Схинас, филологот, Константинос Асопиос во своето предавање кога станал ректор на споменатиот универзитет во 1856 г., го нарекол Александар *симбол на единството*.²¹ Ставот на грчките интелектуалци во поглед на античка Македонија морал да биде прифатен и од обичниот народ. Тоа било најлесно да се направи преку грчкиот образован ситем кој бил еден од столбовите каде започнало да се нагласува грчкоста на античка Македонија. Денес ретко кој Грк би се осмелил или би прифатил подруго толкување на минатото на античка Македонија, освен како на дел од античката грчка историја. Античкото наследство станало дел од докажувањето на историското право на одредена територија, во случајов Македонија. Тоа било дозволено во деветнаесетиот век, но и денес забележуваме слични процеси. Едноставно ако не си доволно силен да добиеш нешто тогаш мораш да докажеш дека тоа било твое во минатото, иако тоа можеби не било вистина. Тука би можел да го додадам и мислењето на американскиот историчар со грчко потекло, Сперос Врионис, кој пишувајќи за етногенетските теории на Грците, Романците, Бугарите и Турците, добро

¹⁹ Види повеќе кај: Далибор Јовановски, Константинос Папаригопулос и Македонија; Историја, историографија и настава по историја, СИРМ, Скопје, 2007, с. 187-195

²⁰ Види повеќе кај: V. Roudometof, *Invented traditions...*, p. 438

²¹ Kyriakos N. Demetriou, *Historians on Macedonian imperialism and Alexander the Great, Journal of modern Greek studies*, v. 19, London, 2001, p. 54, f. 13

ја проценил улогата на минатото со следнава констатација *Во овој романтичен национализам древноста на еден народ, на еден јазик, на една цивилизација станале легитимирачки елемент на политичките и територијалните барања... Така, историјата често стана оружје за примена на политичките агенди со соодветно искривување на фактите за да одговара на политичките цели на различни растечки национални групи и држави.*²² Сепак и во периодот што следел се забележува, навистина многу поретко отколку претходно, античките Македонци да не бидат прикажувани како дел од грчкото античко наследство. Така, во гимназискиот учебник за историја на Киријакопулос, издаден во Атина во 1884г, античките Македонци се прикажани како мешавина помеѓу Илирите и Пелазгите.²³ Исто така во учебникот на Папарусис, издаден во Истанбул во 1894, кој се користел во патријаршиските училишта во Македонија, античка Македонија не е преставена како дел од античка Грција, а Филип бил прикажан како освојувач на Грција.²⁴ Покрај овие учебници, можеби, за нас се поинтересни критиките на некои текстови за учебници по историја и географија, поврзани со припадноста на античка Македонија. Константинос Папаригопулос во 1888 година, во својата критика за учебникот по историја на Димитриос Папатеодору, напишал дека не може да премолчи за насловот на една глава од книгата-*Грција под власта на Македонците*.²⁵ Според Папаригопулос, на тој начин Македонците се изедна-чувале со Римјаните и Турците.²⁶ Во една друга критика од 1901 година за учебникот по историја на Евангелос Папахаси е потенцирано, буквално, дека на страна 21 од книгата, Македонците не се прикажани како Грци.²⁷ Критиката продолжува и за учебникот по географија на Анастасиос Параскевопулос заради изнесената констатација на страна 46 од книгата дека првично грчките земји биле слободни, но подоцна потпаднале под власта на Македонците, па на Римјаните со заклучок-*Македонската епоха*

²² Speros Vryonis, Jr., Some ethnogenetic theories of Greeks, Roumanians, Bulgarians and Turks in the 19-20th centuries in: Septieme congres international d'etudes du sud-est europeen (Thessalonique 29 aout-4 septembre 1994), Athenes, 1994, p. 765

²³ Βασίλης Κ. Γουναρης, Τα Βαλκаниα..., σ. 252

²⁴ Kyriakos Bonides, Sotiris G. Paskalas, Katerina S. Balabani, Nationalism and education: The propagation of the *Great Idea* of Greek nationalism through education in the European territories of the Ottoman Empire in the late 19th century in: Education in the Balkans: From the enlightenment to the founding of the nation states, Kyriakidis brothers, Thessaloniki, 2000, p. 228

²⁵ Χριστινα Κουλουρη, Ιστορια και..., σ.328

²⁶ исто

²⁷ исто, с. 460

беше епоха на ропство за Грција.²⁸ Лесно може да се забележи дека темата Античка Македонија не секогаш била сметана како дел од грчкото културно и историско наследство.

Во Грција, дури и денес, одредени интелектуалци кога говорат за Македонците не забораваат да нагласат дека тие се Бугари или, во помал дел, Срби или пак имаат бугарско или српско потекло, а националната свест ја добиле во времето на Титова Југославија. Меѓутоа, во весникот Акрополис на 9 септември 1895 г. се појавила интересна статија во која бил изнесен ставот на познатиот српски интелектуалец Светомир Николаевиќ, според кого словенското население во Македонија не било ниту бугарско, ниту српско туку посебно словенско племе кое немало етничка свест и лесно би можело да биде асимилирано.²⁹ Во весникот Сфера на 10 февруари 1901 г. се појавила статија во која се говори дека руските патеписци откриле нов македонски словенски народ во Македонија.³⁰ Пожелно е да се забележат и гледиштата на истакнатиот грчки интелектуалец и националист Неоклес Казазис. Овој интелектуалец ја сметал Македонија за историски грчка земја, но во неговите пишани дела може да се прочитаат интересни ставови за населението и минатото на споменатата област. Казазис во една своја книга од 1907 г. словенското население во Македонија го поделил на бугарско, српско и славо-македонско. Овој негов став за постоење на словенско население во Македонија кое не било ниту српско ниту бугарско не бил нов. Неколку години порано Казазис, користејќи резултати од истражувања спроведени во Македонија од страна на руски и други филолози, како Павловски, Бециков, Шафарик, Новаковиќ, Драганов, па дури и на Шапкарев³¹, напишал дека словеномакедонскиот нема врска со бугарскиот јазик.³² Казазис во една негова книга посветена на Грцизмот на Балканот, напишана по неговата посета на неколку балкански земји, посветил внимание и на Македонија. Иако истата ја смета за грчка земја која била загрошена од бугарските дејствија во книгата може да се прочитаат ставови кои се поволни за македонското минато. Овој грчки интелектуалец критикувајќи ја бугарската пропаганда во Македонија и повикувањето на историјата како аргумент дека Македонија била бугарска земја, тврди

²⁸ исто, с. 463

²⁹ В. К. Γουνάρης, Τα Βαλκаниα..., σ. 327

³⁰ исто, с. 328, f. 73

³¹ V. Colocotronis, La Macedoine et L'Hellenisme, Paris, 1919, p. 503

³² исто, Νεοκλoυς Καζαζη, Η Μακεδoνiα και τα ελληνiκα δικαiα, Αθηνησιv, 1903, σ. 6–7

дека токму историјата не била во полза на бугарските аргументи.³³ Казазис користејќи ги ставовите на Дурново, заклучува дека средновековната држава на Самоил не била бугарска, туку словенска, бидејќи Словените во Македонија се ослободиле од бугарскиот јарем.³⁴ Во истата книга овој еминентен грчки интелектуалец пишувајќи за состојбите во Македонија предизвикани, меѓу другото, и од делувањето на пропагандите забележал дека во едно македонско семејство било можно да има еден Елиномакедонец, еден Бугаромакедонец, еден Србомакедонец, еден Македоновлав, значи Романец и, тоа нас не интересира, само Македонец.³⁵ Казазис, сигурно не сметал дека постои посебен македонски народ, без додавка, но оваа негова забелешка не може да се одмине, иако тоа се правело и се прави. Павлос Мелас, еден од организаторите на грчката воена акција во осман-лиска Македонија, исто така е интересен за анализа. Мелас и покрај своите погледи за Македонија како грчка земја, во своите писма до неговата сопруга, Наталија, македонското словенско население го нарекува со името Македонци³⁶, а неговиот јазик македонски.³⁷ Еден друг учесник во грчката воена акција во ос-манлиска Македонија, позната во грчката историја како Македонска борба, Георгиос Цондос-Вардас, исто така, во своите писма говори за македонски јазик.³⁸ Генералниот гувернер на Македонија, подоцнежен грчки премиер Темистоклес Софулис, во 1914 година, во насоките кои им ги давал на неговите подредени, споменува дека насението говорело македонски дијалекти.³⁹ Во оваа насока може да се спомене и извештајот на грчкиот конзул во Битола, Димарас. Тој известува за една средба на рускиот конзул во Битола со селаните од Скочивир. На прашањето на конзулот дали говорат грчки, селаните одговориле дека не говорат грчки ниту пак бугарски и *нивниот јазик е македонски*.⁴⁰ Еден друг грчки дипломат, исто така, ни дава интересен извештај. Сактурис, грчкиот конзул во Серес, пишувајќи за влегувањето

³³ Νεοκλεους Καζαζη, Ο Ελληνισμος εν τη Χερσονησω του Αιμου, Αθηνας, 1899, σ. 296

³⁴ исто, с. 297

³⁵ исто, с. 310

³⁶ Ιωαννη Κολιοπουλου, Η "περαν" Ελλάς και οι "αλλοι" Ελληνες: το συγχρονο ελληνικο εθνος και οι ετερογλωσσοι συνοικοι χριστιανοι (1800–19120, Βανιας, Θεσσαλονικη, 2003, σ. 152

³⁷ Τασος Κωστοπουλος, Η απαγοραυμενη γλωσσα, Μαυρη λιστα, Αθηνα, 2000, 41

³⁸ исто

³⁹ Ι. Κολιοπουλου, Η "περαν" Ελλάς..., σ. 152

⁴⁰ Τ. Κωστοπουλος, Η απαγοραυμενη..., σ. 41

на Јане Сандански во спомеантиот град на во време на Младотурската револуција, забележал еден разговор помеѓу серескиот мутесариф и македонскиот борец. На оценката на мутесарифот дека дотогашните дела на Сандански биле праведни, последниов заблагодарувајќи се одговорил дека Македонија секогаш имала потреба од Македонците.⁴¹ Димарас и Сактурис термините македонски и Македонци ги користат без наводници и било какви додатоци. Кога веќе го споменав Сандански. Неговото делување во Македонија предизвикало интерес во грчкиот печат, а што е поважно, таму била направена разлика помеѓу Бугарите и македонското население. Во атинскиот весник *Кери* на 1 август 1908 година се појавил едне напис во кој се говорело за Сандански. Говорејќи за делата на споменатиот македонски борец било нагласено *Сега Сандански, кој нема никакви односи со луѓето од Софија, кои го прогласија за разбојник, се наоѓа во Солун, учи и држи говори за заедничко делување на Елините и словеногласните Македонци. Како што кажа, тој ја подава својата десница за да работата Елините и словеногласните Македонци за македонската татковина.*⁴² Забележливо е користењето на терминот словеногласни Македонци. Сите овие ставови покажуваат дека во Грција во минатото било познато, барем меѓу интелектуалците и политичарите дека во Македонија постои население кое не било бугарско или српско, што секако е во спротивност со тоа што слушаме понекогаш.

Целта на овој прилог не е изложените факти да се извадат од контекст и да се говори „еве гледате не има, а вашите претходници тоа го забележале“, туку да покаже дека науката или поединецот, колку и да е болно и непријатно или убаво и пријатно, ги забележувале одредените мислења кои не кореспондирале со службените ставови на една држава. Едноставно ништо не може да биде скриено. Работите ќе си дојдат на своето место, порано или подоцна, сееседно.

(Рецензент: проф. д-р Ванчо Ѓорѓиев)

⁴¹ Η τελευταία φάση της ενοπλης αναμετρησης στη Μακεδονία (1907–1908), Μουσείο Μακεδονικού αγώνα, Θεσσαλονίκη, 1998, σ. 247

⁴² Владимир Бурилков, В Македония и Одринско (1908-1912), Парнас-96, София, б.д., с. 145

Dalibor JOVANOVSKI

MACEDONIA IS OURS, BUT...

Summary

The article focuses on the views of greek intellectuals, politicians and diplomats about Macedonian ancient past and macedonian populations before WWI. It is very interesting to note that we can find views which did not correspond with the official position of greek state and intellectual elite, even among the books of Kazazis, distinguished Greek nationalist and rector of the University in Athens.